

- Bende József: „Valami idegen”. Magyar–francia írói kétnyelvűség és nyelvváltás 1945 után. Forrás 2005. 2. URL: <http://www.forrasfolyoirat.hu/0502/bende.html>
- Boka László: A látszat szabadsága a negációk tágasságában. In: *Uő.*: A befogadás rétegei. Komp-Press – Korunk Baráti Társaság, Kvár, 2004.
- Deleuze, Gilles – Guattari, Félix: Kafka. A kisebbségi irodalomért. Fordította Karácsonyi Judit. Quadmon Kiadó, Bp., 2009.
- Diener, Andrea: Ein Krieg ist ein Krieg, ein Arbeitslager ist ein Arbeitslager. Frankfurter Allgemeine Zeitung. 09. 10. URL: <http://www.faz.net/artikel/C30347/melinda-nadj-abonji-tauben-fliegen-auf-ein-krieg-ist-ein-krieg-ein-arbeitslager-ist-ein-arbeitslager-30306615.html>
- Ette, Ottmar: ZwischenWeltenSchreiben. Literatur ohne festen Wohnsitz. Kulturverlag Kadmos, Berlin, 2005.
- Fejtő Ferenc: Érzelmes utazás. Kossuth Kiadó, Bp., 2008.³
- Füzi László: Elbeszélések a félelemről. Új Könyvpiac 2001. 07. 17.
- Hall, Stuart: A kulturális identitásról. In: Feischmidt Margit (szerk.): Multikulturalizmus. Osiris, Bp., 1997.
- Kosztolányi Dezső: Üzenet Tamási Áronnak. In: *Uő.*: Nyelv és lélek. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1990.²
- Müller, Uli: Financial Times Deutschland, 01. 18. URL: <http://www.masterplanet.ch/page/89>
- Petőcz András: Utószó. Agota Kristof, a svájci magyar frankofón regényíró. In: Agota Kristof: Az anal-fabéta. Palatinus, Bp., 2007. 63–86.
- Sternburg, Judith von: Schöne Überraschung. Frankfurter Rundschau. URL: <http://www.fr-online.de/kultur/schoene-ueberraschung-/1472786/4712606/-/index.html>
- Szegedy-Maszák Mihály: Kétnyelvűség a huszadik századi magyar irodalomban. In: *Uő.*: Újraértelmezések. Kronika Nova Kiadó, Bp., 2000. 101–110.
- Szegedy-Maszák Mihály: A magyarság (nyelven túli) emléke. 1992: Megjelenik Tibor Fischer regénye az 1956-os forradalomról. In: Szegedy-Maszák Mihály – Veres András szerk.: A magyar irodalom történetei. 1920-tól napjainkig. Gondolat, Bp., 2007. 831–837.
- Szegedy-Maszák Mihály: Kosztolányi Dezső. Kalligram, Pozsony, 2010.
- Szigeti L. László: A multikulturalizmus esztétikája. Helikon 2002. 4. 395–421.
- Urfi Péter: „Mutassam, hogy írok”. (Interjú Terézia Morával.) Magyar Narancs 2011. június 2. Kultúra II–III.
- Yeşilada, Karin E.: Deutsch? Türkisch? Deutsch-türkisch? Wie türkisch ist die deutsch-türkische Literatur? URL: http://www.migration-boell.de/web/integration/47_1852.asp

„ÉN JÓT AKARTAM...”

Ligeti Ernő pályaképe születése 120. évfordulóján

■ A 19. század második felében Kolozsvár lakossága, nemzetiségi összetétele új színnel gyarapodott. Egyre népesebbé vált a zsidók közössége. A század közepén még ötszázan sem éltek a városban, s akkoriban építették első közsinagógájukat a későbbi Zsidótemplom utcában. Az 1867-es kiegyezést követően a zsidók emancipálása lehetővé tette szabad beköltözésüket a városokba. Ekkoriban főleg kereskedelemmel foglalkoztak. Tevékenységüknek igen kedvezett a vasút kiépítése Kolozsvárig, s 1870-től már a nagykereskedelmet is űzhatték innen. Újabb vonzó lehetőséget kínált az egyetem 1872-es megnyitása. Ezután a tanulni vágyó zsidó fiatalok főleg a jogi és az orvosi karra irakoztak be tömegesen. A század végére az orvosok, ügyvédek jelentős része már közülük való volt. De az egyetem tanári karában is megjelentek a zsidó származású oktatók. A fellendülő sajtóéletben szintén szerephez jutottak. A kiegyezés után, 1869-ben számuk még nem érte el az ezret, tíz évvel később 1600-an,

1890-ben pedig már 2500-an voltak. Ekkoriban csak felekezeti alapon tartották őket nyilván mint izraelita vallásúakat. 1900-ban a 49 000 lakosú városban 4730-an voltak, közel 10 százalékot tettek ki. Az eleinte egyseges és a hagyományokat ápoló felekezet a sok beköltözéssel megbomlott: megjelentek a modernebb gondolkozású, a magyarnyelvűséget is vállaló, tanult hitsorsosok, akik 1881-ben kiváltak az addigi hitközségből, s 1884-ben neológ alapon külön hitközséget szerveztek. Ennek részére emelték 1886-ban az állomás felé vezető Nagy utcában, utóbb Ferenc József úton mór stílusú zsinagógájukat. A neológ hitközség élére 1891-ben Eisler Mátyást választották főrabbinak, aki az egyetemen megszerezte a sémi nyelvek magántanári címét, s tudós vezetője lett a magyar érzelmű kolozsvári zsidóságnak.

Ez a modern gondolkodású közösség adta Kolozsvárnak egyik jelentős írófiát, Ligeti Ernőt. Édesapja, a Borsod megyei születésű Lichtenstein József bírósági végrehajtó volt,

édesanyja, Diamant Júlia fővárosi módos családból származott. Az apa szorgalmas munkával egyre gazdagodott, úgyhogy 1906 táján a Szentegyház utca végéhez közel öt-ablakos emeletes, erkélyes házat (39. sz.) vásárolhatott, amelyben bérlakásokat is kiadott. A család a századfordulón magyarította a nevét Ligetire. Az 1891. március 19-én született Ernőt nyolc nappal később orvossal metéltették körül, mint azt a felekezet születési anyakönyve is bizonyítja. (Az eddigi életrajzokban mindenütt *február* 19. szerepel születésnapként.)

Ligeti Ernő gimnáziumi tanulmányait a kolozsvári Unitárius Kollégiumban végzi. Mikor 1901 őszén beiratkozik a nagy múltú tanintézetbe, éppen megnyitják a Pákei Lajos tervezte pompás kétemeletes Kossuth Lajos utcai új épületet. A kollégium igazgatója, dr. Gál Kelemen német–latin–filozófia szakos tanár fegyelmet tart, s magas szintű képzést biztosít az ifjúságnak. A kis Ernő a 35–40-es létszámú osztályokban (ahol a diákok negyede-harmada izraelita) eleinte nehezen találja helyét. Aztán beilleszkedik, s egyre jobb tanulmányi eredményeket ér el. Nagy hatással van rá magyartanára, Pálffy Márton, aki az intézet könyvtárosa is, s bármilyen könyvet a diák rendelkezésére bocsát. A némettanár, Barabás Ábel a diákok kedvence, nem győzik hallgatni szabadelőadásait Goethéről, Schillerről, Petőfiről és Meltzl Hugóról. Benne Meltzl tanszéki örökösét sejtik. De a történelemtanár Kelemen Lajost is megszeretik, s Gál Kelemet egyenesen tisztelik. „Magunk között, idehaza rekedt »venddiákok« gyakran emlegetjük igazgatónkat, Gál Kelemet. Valami hűvös fal ereszkedett közte és közöttünk, de rendkívül nagyra becsültük. Filozófiai propedeutikára tanított. Józan, okos fej volt, kissé gunyoros. [...] Gál Kelemen vezette a vasárnap-i oráció-gyakorlatokat is. Azt hiszem, ez egészen sajátos unitárius kollégiumbeli intézmény volt. A vasárnap délelőtti istentisztelet után jöttünk össze a tornateremben. Minden nyolcadikosnak önálló beszédet kellett tartani szabadon választott témáról. Emlékszem, Jókairól beszéltem. Az akkor még Berde Mózes, Bölöni Farkas Sándor, Arany és Petőfi után modern téma számba ment. Ennek az oráció-gyakorlatnak az volt a célja, hogy az ékesszólás elemeivel ismerjessék meg bennünket, és már az iskolában leküzdesse velünk az életben oly sok bajt okozó lelki gátlást: a lámpalázat. Gál Kelemen vállára vetett télikabátban hallgatta végig ebbeli kísérleteinket, és amikor a végén véleményt mondott, valamennyien elcsodálkoztunk, hogyan is tudott minden elkép-

zelhető témáról a legnagyobb beavatottsággal, a legszilárdabb mondatfűzésekkel ex abrupto beszélni”. (*Elsüllyedt világ*, 39–40.)

Íróvá érését nagyban elősegítette a kollégium Kriza János Önképzőköre. Ennek tanárirányítója Pálffy Márton volt, de a diákok önmagukat szervezték meg, elnököt, szerkesztőket választottak, s hetente üléseztek. Minden VI–VIII. osztályos gimnazista kötelezően tagja volt a körnek. A tisztségviselők általában a végzősök közül kerültek ki. VII. osztályos korában Ligeti már felolvasásáért jegyzőkönyvi dicséretet kap, Jókairól és Petőfiről írott pályamunkáját kitüntetik, latin tudásáért is díjazták. VIII.-ban még több elismerés éri. Ezúttal Aranyról mint műkritikusról ír jutalmazott dolgozatot, és sikerrel vesz részt a „Helyes-e a »Holnap« költői társaság irányra vagy sem” című vitán. Az önképzőkör kézírásos hetilapot ad ki *Remény* címmel, évente 20–24 szepelen illusztrált számot 200 oldal körüli terjedelemben. E gondosan bekötte megőrzött évfolyamok tükrözik Ligeti irodalmi szárnybontogatásait. Az 1907–1908-as kötetben egy hat folytatásban közzétett Kiss József-megemlékezéssel (írói működésének 40. évfordulóján) és egy balladaszerű verssel szerepel. Nem véletlenül esett választása Kissre, hiszen valamennyire át kellett már ekkor is éreznie a zsidó-magyar sors terhét. Ilyeneket vet papírra: „Barátai nincsenek a 8–9 éves gyermeknek, a parasztgyermeknek nem nagyon szeretnek játszani zsidó gyerekekkel.” A református pap tanítja az elemi tudományokra, „otthon pedig a tűz parázsa mellé ültetve mesélt az apa kis fiának Makali harcáról, Józsué diadalairól, hogy miként omlott le a magas Cion vára és mikor veszett el Izrael népe”. Utal arra is, hogy Kisst gyakran megvádolták: nem magyar, ez nem az ő hazája. Kiss verseivel mutatja be ennek cáfolatát.

Nyolcadikos korában Ligeti három értekezést, két elbeszélést, három verset és néhány fordítást közöl a *Remény*ben. Két tárcanovellája egy-egy leány nevét viseli címül: *Mártha* (2–3. sz.), *Ninette* (14–16. sz.). Mindkettő halállal végződő szerelmi történet. Egy esszében Shakespeare, Ibsen és Bernstein stílusát hasonlítja össze (9–11. sz.), s megállapítja: „Bernsteint jobban szeretjük.” Egyik tanulmánya a magyar zene történetét vázolja fel (4–7. sz.), megjegyzendő, hogy ő maga is jól zongorázott. Heinepályaképeinek megrajzolása azért is érdekes, mert saját fordítású Heine-dalokat illeszt belé. Két eredeti verséből a *Vágy* (16. sz.) szonett formájú ars poetica, s az iskolai értesítő szerint az évfolyam legjobb verse címet érdemelte ki. Íme, első szakasza:

*Dalt szeretnék, melyben lelkeket kísímám,
Dalt szeretnék, csodást, szüzet, hófehéret,
Mámososat, izzót, mely miként a lótuusz
Csókot dob az égnek.*

Nem véletlen tehát, hogy így ír emlékiratában iskolájáról: „Késői fővel szeretnék vallomást tenni a tanoda mellett. Itt minden jó volt, mindenkire csak barátsággal tudok visszaemlékezni. Ez az iskola egyforma igazságot osztott mindenkinek, és nagyban segítségemre volt, hogy az lehessenek, ami akartam lenni. Ez az iskola örök kötőerő, amely megtartott az ifjú világnézeti sodródások idején is a legőszintébb magyar közösségben. Megjelölte számunkra azt az utat, amelyről nem lehet letérni. És megjelölte – legalább az én számomra – az irodalmi törekvéseknek is azt az útját, amelyhez sok elkalandozás ellenére is hű maradtam.” (*Elsüllyedt világ*, 40.)

Az 1909-ben letett érettségi után latin-görög szakra akar az egyetemre menni, de szülei rábeszélik, hogy előbb a jogot végezze el. Enged a készletésnek, arra gondolva, hogy e szakon „sokat lehet lógni”, s így némi pénzkeresésre is jut ideje. Három és fél éven át volt egyetemi polgár, de vizsgáit elhanyagolta. Két professzorát említi tisztelettel: a jogtörténész Óvári Keleмент és a római jogot előadó Farkas Lajost. Utal rá, hogy a jobb diákok szorgalmasan eljártak Somló Bódog jogbölcséleti szemináriumaira. Egy szerelem hatása alatt, hogy a leány szüleinek imponáljon, hozzáfog a vizsgák letételéhez, de egyik tárgyból elbuktatják, úgyhogy sohasem szerez jogi diplomát, s így doktorátust sem, amire egyes életrajzai utalnak.

Az egyetemi tanárokkal inkább a kávéházakban és szerkesztőségekben találkozik. Több lapnak is munkatársa lesz, közlik néhány versét. 1909-ben megjelenik Orbók Attila összeállításában a *Közös úton* című 45 lapos antológia. Ligeti négy verssel szerepel benne.

Mintájuk a váradiai két Holnap-antológiája volt. Kovács Dezső kissé gúnyosan írta a kötetéről: „Hét kolozsvári fiatal poéta állott össze azzal, hogy ők közös úton mennek. Azonban dehogyan mennek közös úton; csak közös kötetkében adták ki a verseiket. Más a nótájuk, más az útjuk. [...] Ligeti Ernő a legszertelenebb a kötetben. Ő az, aki a legakaróbban akar. [...] Előttük a jövőndő; mind fiatalok. S »a fiatalság olyan hiba, amely napról napra fogy«. Az egy Homerosért hét város verseng, hogy ő röpítette világgá. Miért ne adhatna nálunk egy város hét poétát a világnak! – Kolozsvártól kitelik az efféle.” (*Erdélyi Lapok*, 1909. júl. 15.) Utóbb Ligeti azt írta, hogy ez a kötet volt az irodalmi decent-

ralizáció első kísérlete Magyarországon, az erdélyi irodalom elkülönülésének kezdete. A kötetben Berde Mária, Harsányi Zsolt és Indig Ottó neve is feltűnik.

A jogi tanulmányok mellett Ligeti beiratkozik a Farkas Ödön vezette Zenekonzeratórium zongora szakára is. Állandó látogatója a színházi előadásoknak. Az 1910-es évek elején Janovics Jenő igazgatása alatt a kolozsvári társulat országos színvonatra emelkedik. Az 1910-ben Révész Béla és Zigány Árpád szerkesztésében megindított *Renaissance* című „politikai, társadalmi, művészeti és közgazdasági folyóirat” munkatársává szegődik. Őt versét közlik és egy Lukács György-könyvről (*A lélek és a formák*) írt ismertetését. Talán ezért kapja élete első honoráriumát. 1911-ben Gábor Jenő újságíróval együtt megindítja saját „Illusztrált színházi és művészeti hetilap”-ját, a *Kulisszát*. A színházi műsor és a darabok tartalmi ismertetése mellett rengeteg reklámot, hirdetést közölnek, s minden számhoz egy színészportrét mellékelnek. Emlékiratában ekkori szerelmi kalandját említi egy dán artistanóval, Elna Sörensennel. Bécsebe akarunk szökni, de a szülők Szolnokon rendőrséggel leszedetik a vonatról. Minden vágya, hogy Pesten legyen újságíró, gyakran látogat a fővárosba nagyszüleihez. Pestre ugyan nem hívják, de 1912 nyarán Emőd Tamástól kap levelet, melyben a *Nagyvárad* *Napló*nál ajánl számára állást.

A nagyváradai sajtóélet akkoriban a fővárosi után a legrangosabb volt. Abban a szerkesztőségben dolgozhatott, ahol még élt Ady szelleme. Olyan mesterektől tanulta a sajtó titkait, mint Hegedűs Nándor, Dutka Ákos vagy Fehér Dezső. Itt vált vérbeli újságíróvá. 1913 végén már felelős szerkesztői tisztséget kapott. Visszaemlékezése szerint váradai pályafutásának egy szerelem vetett véget: beleszeretett egy éppen svájci tanulmányok után hazatért Erzsébet nevű hölgybe. Az ügyvéd apa csak diplomához akarja lányát adni. Így Ligeti hazasiét Kolozsvárra, hogy diplomáját megszerezze. Közben váradai szerkesztői állását elveszti, de diplomát sem szerez. S kitör a világháború.

Még 1913 végén jelenik meg első önálló verseskötete Váradon: *Magányosan ezer tavasz közt* (104 lap). Valamennyi verse ott született. Alaptónusát a szeretet, megértés, gyöngédség utáni vágy adja meg: „...úgy kéne nekem most egy kis melegség, / egy kicsi, kicsi szeretet” (*Fájdalom*). De az imádkozott nő rideg marad vele szemben. Ezért kénytelen a cselédlányok közt testvért, szeretőt keresni. Valóságos cselédlány-lírárt teremt. Dolgos, keserves életükkel szembeállítja az úrilányok semmittevését. *Kolozsvár*

című versében összehasonlítja szülővárosát Váraddal, s a Szamos-parti város az elmara-dottság jelképe lesz:

*Másutt szikrázó kék az ég,
de engem megkötött magához
a Hóstát: bűbájerter város,
lezárta vágyaim szemét,
megfojtja torkomban a szót.*

Versformái változatosak. Nagyon kedveli a szonettet, de gyakran szabadverset ír. A kidolgozáson néha látszik a sietség, a műgond hiánya. Mégis egész életében büszkén hivatkozhatott rá Ligeti, hogy a *Nyugatban* Tóth Árpád (1914. 725.), majd Ady (1914. 795–696.) írt a kis kötetéről. Tóth szerint „...kitűnő és egészen gyöngé sorokat egyaránt lázas buzgósággal halmoz. [...] Fantáziája kétségkívül erős, lírai heve is magasfokú, de izlése, műgondja fejlődésre szorul.” Ady így összegezi: „Ligeti erős le-gény, ma még sokat kell elképzelnie és afektálnia az át nem éltek helyett.”

A világháború alatt a frontra is kive-zénylik, s mikor lovas szekerét lövedék találja el, idegsokkal prágai kórházba kerül. 1918 őszén Marosvásárhelyen éri a háború vége. Hazatérve mint a *Kolozsvári Hírlap* munkatársa átéli az őszirózsás forradalmat. Ő is helyet kap azon a különvonaton, mely két vagonnal viszi a kolozsvári küldöttséget Budapestre a népköztársaság kikiáltására: „Soha olyan kísérteties, felejtethetlen uta-zást, mint akkor. A vonat megállás nélkül robogott egészen Budapestig. A vonatot tel-jesen el kellett sötétíteni, mert az a veszedem fenyegetett, hogy rálőnek, mint ahogy már több vonatra rálőttek. Az ablakok mé-lyen lefüggönyözve. Én, mint óvatos duhaj, egész úton fekdtem a bársony pamlagon, mert ha történetesen mégis belőnek, akkor fejem fölött szalad majd el a golyó.” (*Függet-len Újság* 1935. jún. 16–23.)

A *Kolozsvári Hírlap* bukása után 1919 őszén átmegy az újonnan alapított *Keleti Új-sághoz*, s tizenhét évig a kötelékükben mar-ad. 1920-ban jelenik meg Marosvásárhe-lyen első novelláskötete, a 100 lapos *Asszony*. (Új Könyvtár 25–28.). Tizenhárom novellájának központi alakja a nő. „Az övé az a nő, aki bábként, játékszerként bánik örökké a férfakkal, lenézi, megveti, ki-játssza, megcsalja, kicsúfolja őket, s ennek eléréséért semmi nőietlentől, izléstelen-től, becstelentől nem riad vissza. Ligeti ilyen-nek, kizárólag ilyennek látja, vagy talán csak akarja mutatni a nőket” – állapítja meg Walter Gyula a *Pásztortűzben* (1921. máj. 29.). Elismeri Ligeti tehetségét, de írásai gondosabb kidolgozására biztatja.

Török Vilma – meg nem nevezett forrás alapján – 1920-ra teszi Ligeti nősülésének idejét. A színiakadémiát végzett, egy ideig Pesten játszó Szántó Margitot (Szántó Soma lányát) veszi nőül, aki 1930-ban Kolozsvárt is fellép. Ligeti visszaemlékezése szerint a világegés után édesapja eladja Szentegyház utcai emeletes házát, hogy pénzét Pestre menekítse, de a pénz pár nap alatt elveszti értékét. A szülők a háború végét követően rövidesen meghalnak. Valószínűleg Buda-pestben, hisz az édesanya odavaló volt. (A kolozsvári izraelita anyakönyvekbe 1916–1930 között nem jegyezték be halálukat.) Ligeti két házzal arrébb, a Szentegyház – most már Luliu Maniu – utca 43. szám alatti sarokházban bérel lakást.

A *Keleti Újság* irodalmi-művelődési mellékleteként indult meg 1920. szeptem-ber 15-én a *Napkelet* című „félhavi folyó-irat”. Főszerkesztője Paál Árpád, szerkesztői Ligeti Ernő és Kádár Imre, segédszerkesztő-je Szentimrei Jenő. Főmunkatársként Bárd Oszkár, Janovics Jenő, Kós Károly, Nagy Dá-niel, Nyíró József, Szombati Szabó István, Zsolt Béla és Tabéry Géza nevét sorolják fel. Közölnek verset, prózát, tanulmányt, esszét, életrajzokat és ismertetéseket. A harmadik évfolyam utolsó számai (1922. május–sze-ptember) már nagyobb formátumúak és külö-nösen szépen illusztráltak. Ligeti emlékezé-se szerint a lap „először nyújtott olyasmit, ami messze túlnőtt Erdély határain. A *Nap-keletnek* olyan magas színvonala volt, mint akkortájt egyetlen magyarországi folyóirat-nak sem. A *Napkeletben* az erdélyi magyar szellem, más magyar nyelvterületek szelle-miségének képviselői, sőt az akkori emigrá-ció írói adtak találkozót. Itt jelentek meg Gulácsy Irén, Sipos Domokos, Karácsony Benő, Nyíró József, Makkai Sándor, Bartalis János, Áprily Lajos, Szombati Szabó István, Berde Mária stb. legjobb írásai.” (*Súly alatt a pálma*. Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2004. 58.) A lap írógárdája a kolozsvári szin-ház néhány tagjával vidéki irodalmi esteken vett részt. Kétségtelenül főleg a baloldali ér-telmiségiek tömörültek a lap köré. A jobbol-daliak megalapították a *Pásztortűzet*.

A *Napkelet* könyvkiadója, a Lapkiadó és Nyomdai Rt. adta ki Ligeti következő két könyvét is. Az 1922-ben Hosszú Márton és Papp Domokos illusztrációival közzétett *Erdély vallatása* (Cluj-Kolozsvár, 86 lap) a *Napkeletben* megjelent politikusportréinak (Bernády György, Dózsa Endre, Grandpierre Emil, Gyárfás Elemér, br. Jósika Samu, Kecskeméthy István, Nagy Károly, Paál Árpád, Sándor József) gyűjteménye megtoldva két tanulmánnyal. A jellemzéseknek nem minden-ki örvendt, néhányan meg is haragudtak Li-

getire. A másik kötet Ligeti első regénye: *Belvedere* (Cluj-Kolozsvár, 1921. 113 lap).

A naplószerű regény főhőse maga az író, aki a frontról kerül Prágába, ahol idegösszeomlás miatt kezelik, s itt beleszeret egy prágai lányba. „A megpillantás és az első csók között kitöltő időszak pontos tünetmegfigyeléseit jegyzi le, egy finom és törékeny szerelemét, mely annyira eltelik ennen szépségével, hogy a beteljesülést már borzadva tolja el ajkától...” – összegzi a „cselekményt” Szentimrei Jenő (*Napkelet*, 1921. II 877.). A szereplők mind csak beszélnek, alig tesznek valamit. Lélektani regény, melyre az akkor divatos avantgárd is hatott. Az egykori iskolatárs, Tóth István grafikusművész tervezte a kis kötet szép kivitelezését.

Ligeti többször hivatkozott egy 1922-es kezdeményezésére: „levélben fordultam tizenkilenc író társamhoz, hogy válaszolják meg nekem: lehetséges-e a napi politika fölött álló szellemi együttest létrehozni, és ha igen, mi az első teendő? Ez lett volna az a bizonyos »Húszak Céhe« (*Súly alatt a pálma*, 115.). Politikai állásfoglalástól függetlenül fogta volna össze az erdélyi magyar írókat. Vita alakult ki arról, hogy kiket is vegyenek be a csoportosulásba. De kétségtelenül ez tekinthető az egyik első írói szervezkedésnek a hatalomváltozást követően.

A *Napkelet* megszüntése után Ligeti a *Keleti Újság* külpolitikai rovatának lesz a szerkesztője, s e minőségében évente külföldi útra küldik, amelyről aztán tudósítása jelenik meg a lap hasábjain, s élményeit regényeibe is beleszővi. Pontosabb útjai: 1922 Németország, 1924 Törökország, 1925 Olaszország, 1926 Jugoszlávia, Bécs, 1928 Köln (sajtó-világkiállítás), Svájc, 1930 Olaszország, 1932 Szlovákia, 1937 Párizs (világkiállítás).

Utolsó verskötelete Szatmáron jelenik meg 1924-ben *Én jót akartam* címmel 112 oldalon. Egy bevezető szonett után négy főcím alá csoportosítja verseit: *Ifjúság a te himnuszod* (9 vers), *És énekel a szerelmünk* (13 vers), *Háború* (10 vers), *Az összetörtség gyönyörűsége – Feleségem kezébe* (15 vers). A kötetet a *Gyertyák a délutánban* című „együgyű bábjátéka” zárja. A versek jó része keltezett, s eszerint 1914–1922 között keletkeztek. A bevezető szonett (*Hajótörött*) még előző, 1913-as kötetének vezérmotívumát, a magányt fűzi tovább:

„hullám, ha lelsz még embert és szívet,
én jót akartam, ezt mondd néki meg,
de óceánon voltam egyedül”

A szerelemben nem a polgári harmóniát, a kiegyensúlyozott családi életet keresi (*Szeretni nékem nem víg kedvtelés*):

*Szeretni nékem nem víg kedvtelés,
gyehenna az és dantei pokol,
száz tőr, seb és száz mártírhalál,
gigantikusra eltorzult nadály,
gonosz kísértet, aki hazajár,
örök panaszfal, zsidó és komor.*

A világot már nem a vallás felől közelíti meg, hanem a tudomány perspektívájából (*A végtelen áhitata*):

*A múlt költőt könnyű fűszerek
érdekelték. Engem: műszerek.
Benne: Isten. Engem átítat
néhány tudós. – Ez is áhitat.*

*Ami benne érzés volt, nekem
fontosabb, mert agyamból terem
s indukciók szűrik le a hit,
örök mozgás élő tanait.*

Humanista felfogásával nem fér össze a háború borzalma (*Barátom emlékezete*):

*Valami, amelyhez nincs közöm:
ablakomhoz áll a vérözön.
Ablakomat elfüggönyözöm.
Közöny.*

Mint több kortársát, őt is gyötri a kérdés, hogy miként sülyedhetett az emberiség tömeggyilkosságba, kiknek szolgált a háború (*Episztola egy késői barátához*):

*Bévíl görcs, kín: miért volt? Miért
az égbe zengő tragikus tusa?
S miért száradt el a bús vetés,
s kókadtt le az ember teste és
tikkadt el az élet taktusa?!
Ki szürcsöli a békét, égi jót
nem keltve fel az alvó légiót;
ki érzi ízét foszló, lágy kenyérnek,
ha magvai a holt foszforból érnek?!*

E kötet is urbánus, városhoz kötődő verseket tartalmaz. Versei kiérleltebbek, csiszoltabbak, néha játékosak. Nem mindegyik bírálója fogadta el a központosítás szabados, „modern” használatát. Ezzel a könyvvel tulajdonképpen Ligeti elbúcsúzott a költészet-től. A *Napkelet* I. évfolyamában (238. lap) a *Kerülgetem a verset* címmel erre magyarázatot is ad:

*Ritkábban emeli poharát számhoz a vers.
Mindéig fenekén valami keserű, nyers,
Mindéig fenekén: áfonya, keserű bor,
mint a torokban ragadó-kaparó, keselyű por.*

*Tán a pohártól van ez íz, oly reszelő?
Tán a nedv maga: löty, rossz szagú borseprő?*

*Tán az ivónak ínye az, aki szakadt,
mit tudom – csömörrel unom a szép szavakat.*

*Tétova ívbe bukik elalélt rímhez a rím.
Nem nyújt hús pihenést, nem gyógyszer, nem
kokain,
nem altat hallgatagon, nem hallgat benne
hajom,
nem kulcsol zengzete már, mint férfit szűz
hajadon,*

*nem kendő, könnytűrölő; nem hangszer,
mély hegedű,
nem játék, esteli jó; nem száraz ajkra nedű.
Mély szakadék, nem vers. Nem vers, nem
tarka öröm.
– Félretolom a pohárt s holnap összetöröm.*

Utólag, 1928-ban állapítja meg Tabéry Géza, hogy 1924-es kötetével „a költő lírikus korszaka nagyjából bezárult” (*Erdélyi Helikon*, 1928. 549–550).

A következő Ligeti-könyv egy modern regény, először a *Keleti Újság* 1925-ös évfolyamának január 18.–február 14. közti számaiban jelent meg folytatásokban. Az előző verseskötet még *A szunamita* címmel harangozta be, de végül a sokkal hangzatosabb *Az ifjító szűz* (Cluj, 1925. 112 lap) került a címlapra, s a Lapkiadó Rt. adta ki. Az örök ifjúság keresésének ősi kérdését, a bibliai Dávid király és Szunamit történetét, a Faust-legendát fogalmazza újra. Egy gróftot vidéki kastélyában egy pap és egy kirurgus igyekszik megfiatalítani, de csak egy vándorszínész-csapatnak sikerül ez átmenetileg. A grófnak rá kell jönnie, hogy csak gyermeke útján hosszabbíthatja meg létét. A konzervatív kritika felháborodással fogadta a könyvet. Rass Károly így fejezi be ismertetését: „A könyvben kétségkívül a papiros a legkifogástalanabb, ez még a régi jó időkre emlékeztet, a sajtóhibák tekintélyes száma azonban a szomorú jelenre utal.” (*Pásztortűz* 1925. május 31.).

Az erdélyi irodalom legrangosabb kiadójának, az Erdélyi Szépműves Céhnek is az alapítói közé tartozott Ligeti. Mint a *Súly alatt a pálmában* elmeséli, a Keleti Újság szerkesztői, munkatársai közül Paál Árpád, Nyírő József, Zágoni István, Kádár Imre, Kós Károly vele együtt többször is tárgyalt 1924-ben egy kiadó létesítéséről, s így született meg a Céh alapításának az ötlete, Kós végezte a számításokat, lett az igazgató, Kádár Imre húga a titkárnő. Így természetesen, hogy már az első, 1925-ös sorozatba a IV. kötetként bekerült Ligeti regénye, a *Föl a bakra* (Cluj-Kolozsvár, 159 lap). Tulajdonképpen ezzel a regényével lépett be az erdélyi szépírók közé. Mint emlékiratában (*Súly alatt a*

pálma, 100.) rámutat, saját édesapja, családja történetéből ihletődött a cselekmény. Kós Károly túl hosszúnak találta a művet, úgy-hogy a kéziratnak majdnem a felét ki kellett vágni.

A Kós Károly illusztrációival megjelent regény az esküt nem tett alügyész, Elekes Péter életének tragikus fordulatát és magára találását mutatja be. Mások tanácsára tagadta meg az esküt a román állam iránt, utóbb jelentkezett eskütételre, de hiába várja, hogy hívják. Eleinte eladogatja fölöslegesen vélt dolgait, a végén már maga jár ki az ószerre. Kénytelen állás után nézni, ám jogi végzettségével az új, román világban semmire sem mehet. Végül egy banknál lesz segédpénztáros. Megismerheti a pénzvilágot. De a bank csödbe jut. Közben legjobb barátjuk, a Tarnóczy tanácsalád kivándorol, repatriál. Elekesné Domáldi Mariska, egy kézdívarshelyi főszámvéevő – ekkoriban harmincéves – lánya, hogy két gyermeküket eltartsák, kénytelen elhelyezkedni: gépíró-nő lesz az egyik kolozsvári vezető napilap, a *Közvélemény* szerkesztőségében. Itt a szerkesztőségi életbe is betekintést nyerünk. Megismerjük a mindig rohanó, a lapot kezében tartó, magyarzsidó identitású Stern Emil szerkesztőt (többnyire a szerző szócsövét) s a bohém költő segédszerkesztőt, Kelemen Istvánt, aki mindig Párizsról ábrándozik. Az utóbbi behálózza a fiatalasszonyt, szeretőjévé teszi. A nő, mikor Kelemen beajánlja színinövendéknek, a züllés útjára kerül. Már családjával, gyermekeivel sem törődik. A végén a tordai színigazgató szeretője lesz. Tordára költözik. Elekes egy hosszas betegség után felépülve nyomorog, kegyelemkenyéren él, míg végül egy hóstáti gazdától fiákerl bérel, s ezzel munkát talál, felülemelkedik a nyomoron. A hivatali ranglétrán szépen emelkedhetett volna egyre magasabb fizetési osztályba. A hatalom-változás nemcsak ezt, de a családi életét is tönkre tette. Végül mégis magára talál: „Elekes lovas ember módjára, aki csak a nyeregben érzi jól magát, hozzászoktatta magát, hogy másfél méterrel magasabbra állítsa be életszükségét, mint a többi halandók. Az emberek is szeretni kezdte, mert udvarias volt, előzőkeny, nem gorbáskodott, nem dugta el a tarifát, nem hagyta lezúlni a kocsit. Másfél méterrel feljebb ült, mint a gyalogjárók. Már-már azt hitte, hogy jobban is látja a világ furcsa berendezkedését, mert felülről nézi.” (158.). Elekes fia, Laci, „már biztosan áll a maga lábán”, nem fog bukdácsolni, jól beszél románul, s iparos, talán feltaláló lesz, nem sokat törődik a múlttal.

A regény Kolozsvárt játszódik, Elekesék a Donát út egy szerény kültekli lakásában

laknak, de valamikor háromszobás belvárosi úri lakásuk volt. A közeli Burgyavendéglőből hozatják a kosztot. Atjárnak a Sétatéren, néha a Botanikus kertben is megfordulnak, s a Főtér minduntalan szintérré válik hatalmas templomával, banképületével, kávéházaival, szállodáival. Kevés a hangulatos leírás, inkább csak utalást találunk a helyszínre. A repatriáló tanár így búcsúzik a Farkas utcától: „Elidőzik a Farkas utcán, hiszen ez az utcarészlet őrzi még leginkább városa múltját. Rámered a régi színházra. Egy kicsit sírhatnakja is van. De nem mer zokogni. Erősnek kell lennie: nagy útra megy. Ám az egy gördülő sós csepp megindulása kíséri tovább az úton. Farkas utca! A repatriáló vonat egy hét múlva indul. Hadd próbálja ki még utójára a visszhangot. Mert – ha nem tudnátok – a Farkas utcának visszhangja van.” (13.)

Ligeti újat hozott ezzel a regényével az erdélyi irodalomba. A városi életet, a magyar középosztály hatalomváltást követő deklaszálódását örökölte meg. Elekes abban az időben típusnak számított, képviselőinek többsége a kivándorlást választotta, csak kevesen tudtak helyben megoldást találni. Elekesné Mariska alakja már sokkal vitathatóbb, egyáltalán nem volt jellemző a jómódú polgárraszonyok ilyen fajta elzülése, család-elhagyása. Ligeti saját tapasztalatai alapján írhatott a bankok, szerkesztőségek belső harcáról. Stern szerkesztővel mondatja el véleményét a korabeli íróársadalomról, színházról, politikáról, a magyar–zsidó, magyar–román viszonyról. Kristóf György szerint Ligeti eposzt írhatott volna, de elnagyolta a témát (*Kritikai szempontok az erdélyi irodalmi életben*. Cluj-Kolozsvár, 1931. 110.), Kómives Lajos szerint is „feladatának kolosszusához nem rakta fel architektonikus monumentálissal az alkatrészeket. A vastraverzek helyett fagerendázatot használt fel...” (*Keleti Újság* 1928. nov. 4.). Találón állapítja meg Gulácsy Irén a regényről: „Forrásmunka lesz valamikor, és majd, ha késő utódok megsárgult leveleit lapozgatják: tanulni fogják belőle vértelen csatánk könnyes történetét, mert ez a könyv nem más, mint a mánk síró krónikája.” (*Keleti Újság* 1925. december 25.).

A regény meghozza az írói elismerést. 1926. január 9-én a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság választja tagjává, még mint szerkesztőt. 1928. május 30-án *Miben különbözik Erdély* címmel tartja székfoglaló beszédét. Ő is bekerül azon 26 író közé, akiket Kemény János meghív az első marosvécsi tanácskozásra, úgyhogy a Helikonnak alapító tagja lesz. Úgy véli, hogy az ő korábbi „Húszak Céhe” kezdeményezése valósul meg. 1939-ig rendszeresen részt

vesz a tanácskozásokon, a belső ellenzék egyik tagjának számít. Legismertebb regényei a Helikonnal összekötöttségben lévő Erdélyi Szépművéses Céh kiadásában jelennek meg. 1939-ben éppen a Céh kiadópolitikája miatt romlik meg kapcsolata a Helikonnal is. Az 1928-tól megjelenő Erdélyi Helikon című folyóiratban többször is közöl, műveiről ismertetések-elemzések jelennek meg.

A Helikonnal ellentétes szellemiséget képviselt a *Korunk*, erről Ligeti így írt: „Ami a baloldalt illeti, szellemi tevékenységének csak egyetlen gyűjtőmedencéje volt: a *Korunk*. 1926-ban indult meg, Dienes László szerkesztette és tulajdonképpen a megszűnt *Napkeletet* igyekezett pótolni. A folyóirat tartalmas és színvonalas volt, és még nem vette fel azt a társadalomszemléleti merevséget, amelyet új szerkesztője, Gaál Gábor hozott magával. A *Korunktól* bennünket szemléletben egy egész világ választ el, mégsem tagadhatjuk meg a folyóirattól, hogy információi egyik-másik társadalmi kérdés megvilágítása tekintetében hézagpótlóknak bizonyultak, és hogy irodalompolitikájának is, amely mindvégig szöges ellentétben állott a szellemi gironde, a Helikon irodalompolitikájával, jelentős szerepe volt az elburjánzó kritikátlanság és a fel-felütő szölam-dagály megfékezésében.” (*Súly alatt a pálma*, 172.)

A *Keleti Újság* sem marad meg a korábbi, polgári radikális irányzatánál. 1927-ben átveszi a Magyar Párt. Ligeti továbbra is kötelekében marad, néha vezércikkeket ír, de ezekben nem mindig saját álláspontját, hanem pártja nézeteit hirdeti.

Ligeti második, Kolozsvárhoz kötődő regénye, *A két barlang* (I–II. köt. Cluj-Kolozsvár, 211+251 lap) szintén a Céh kiadásában jelenik meg 1927-ben Kós Károly illusztrációival. A három fejezetre osztott mű Aranyosvár, vagyis Kolozsvár magyar nagypolgári világába vezet el az 1920-as évek közepén. Itt már csak halvány utalások történnek a világháborúra, a hatalomváltásra. A pénzemberek beilleszkedtek az új körülmények közé, s csak az üzlet fontos számukra. Nemzetiségük helyzetére sincsenek figyelemmel. A regény középpontjában Egyedi Pál ügyvezető gyárigazgató és felesége, Gaby házasságának válsága bontakozik ki. Az első részben megismerkedünk Egyedivel, akinek minden gondja a gyár vezetésével, az érvényesüléssel kapcsolatos. Min tahivatalnok, hatalmát érzékelteti beosztottjaival. Nincs gyermeke, s meglehetősen elhanyagolja feleségét. Gaby polgárcsaládból származó, egyetemet járt művelt asszony, aki úgy érzi, hogy méltatlan hozzá csak a háztartás vezetése a főtéri luxusla-

kásban. Harminchárom éves szép nő, valami kalandra, eseménydús életre vágyik tizenhárom évi házasság után. Mind jobban elhidegülnek egymástól. Gaby már majdnem egy szerelmi kalandba bonyolódik. Hogy házasságukat helyreállítsák, Egyedi szabadságot vesz ki, s Olaszországba, Capri szigetére utaznak nyaralni. A regény második része a capri heteket mutatja be igen ihletett leírásokkal, fordulatosan. Gaby bele-szeret egy olasz legénybe, Rodolfóba, akivel csak a csókolózásig jut el, végül majdnem öngyilkosságba menekül. Hazatértük után kiderül, hogy Egyedit a gyártulajdonos, Gajzágó megfosztotta igazgatói állásától, saját fiát ültette a vezetői székbe. De Egyedinek van ereje új vállalatot alapítani s megőrizni nagypolgári helyzetét. A házasság viszont teljes csődbe jut. Gaby készül a válásra és az elköltözésre, Egyedi szerelmi kalandot keres. Gaby reménye nem valósul meg: ifjabb Gajzágó más nőt vesz feleségül. Egyedi kalandja sem hoz kielégülést. Úgyhogy végül mindketten beletörődnek szürkeségbe fúló házasságuk folytatásába. Gaby egy nagytakarítással zárja le a válságkorszakot.

Kolozsvár minduntalan megjelenik a háttérben az I. és III. részben. „A főtérén még a világháborút megelőző években cikornyás négyemeletes bérkaszárnnyát építettek. Ez volt a legelső négyemeletes ház Aranyváron. Egyedi Pál a harmadik emeleten vett ki minden kényelmességgel berendezett lakást” (I. 19.) – itt az Egyetem utca sarkán álló biztosítási palotára ismerünk. „Különböző nyájias látvány az aranyosvári főtér! Idegeneknek, külországiaknak minden bizonnyal az. A tér közepén áll a megragadó szépségű Mihály-templom. Szemben vele monumentális bronz lovasszobor, büszkesége a magyar képfaragó művészetnek. Marcipános-sátrak a gyalogjárók mentén. Néhány emeletes épület évszázados patinát őriz” – olvassuk a II. kötetben (102.). S felbukkan a Németek pallója, a Hóstát, a posta mögötti cselédpiac, a külváros földszintes házaival.

Gaal Gábor és Kőmíves Lajos is rámutat, hogy az új, városi magyar középosztálynak a „társadalmi és házasságregényét” írta meg Ligeti. Gaal szerint: „...ez az első polgári regény irodalmunkban, s nemcsak azért, mert minden alakja polgár, s mert a regény egész problematikája és motívumhálózata abszolútan polgári, de azért, mert úgy is végződik: a polgári reménytelenségben, szürkeségben és sivárságban.” (Keleti Újság 1927. dec. 12.). Többen is megfigyelik, hogy legsikerültebb a regény középső része, Capri színes bemutatása. Az író 1925 októberében járt ott, s tudósítást is közölt róla a *Keleti Újság*-ban. (1925. okt. 15.) A női főszereplő, Gaby

története némileg a Bovarynére hasonlít, de végül is alig lépi túl az illendőség határait. Tény, hogy e regény a szerző fejlődését, írói tökéletesedését bizonyítja. Néhányan legjobb műveként méltatják.

Egy év múlva, 1928-ban elbeszélésközzel jelentkezik Ligeti: *Vonósnégyes* (Lapkiadó Rt. Cluj-Kolozsvár, 158 lap). Tizenöt novella és egy jelenet olvasható a kis könyvben. Városi emberek elevenednek meg, tragikus alakok, többen muzikusok, költők. Rendszerint cselekvésre képtelen egyének, akik a megfutamodást választják. Az író a belső történeteket, lelki életüket ragadja meg. Jellemző alakja Schumacher, a kuruzsló gyógyító, akinek csak addig van sikere, amíg ki nem derül, hogy diplomás orvos. Tabéry Géza kis túlzással Ligetit „a legsúlyosabb erdélyi magyar novellistának” nevezi, aki „rávilágít az élet, az emberek és jelenségek jellemző, avagy számára fontos és érdeklő megnyilvánulásaira.” (*Erdélyi Helikon*, 1928. 549–550.) Kőmíves Lajos így vélekedik: „Novelláinak az adja meg a lüktető elevenségét, hogy alakjai a történetekbe gyorsan bekapcsolódnak, s ez magyarázza meg egyúttal az olvasók érdeklődésének mindjárt a novella kezdetén való megindulását és ébrentartását. Stílusának fűszere, hasonlatainak eredetisége van. Ösztönös ízléssel kerül a közhelyeket és a túlhalmozott képeket.” (*Keleti Újság* 1928. nov. 4.)

A Keleti Újság 1928-ban újabb melléklapot indított *Erdélyi Hétfői Hírlap* címmel Kádár Imre szerkesztésében. A 28. számtól Ligeti Ernő vette át a főszerkesztői szerepkört. Politikai, közgazdasági és sporthíreket közöltek. A 39. számmal, december 24-én szűnt meg a lap. 1929-ben többszöri jelöltség után a konzervatív Erdélyi Irodalmi Társaság is tagjai sorába fogadta Ligetit. 1922-ben még leszavazták, s mint Kelemen Lajos megjegyezte: „Ligetinek nem a tehetsége hiányzik a tagsághoz, de a lelke nem ide való” (*Helikon*, 2005. márc. 25.). Végül 1929. május 26-án megszavazták felvételét. 1930. február 28-án került sor székfoglalójára. Dózsa Endre elnök ismertette pályafutását, majd Ligeti felolvashatta *Talma* című novelláját Napóleon híres színész barátjáról. Utóbb a Társaság megbízásából több erdélyi városban irodalmi esten szerepelt, megnyitót mondott.

Családi életének újdonsága, hogy ekkoriban, 1929 táján születik meg Károly fia.

A húszas évek végén egyre aktuálisabbá vált az erdélyi magyar írók csatlakozása a PEN Klubhoz. Ennek Ligeti lett az egyik fő szorgalmazója azután, hogy 1926-ban megalakult a Magyar PEN Klub. Így vall erről emlékiratában: „A PEN Klub megalakítására

irányuló első kísérlet e könyv szerzőjétől származik, aki tanulmányt írt az erdélyi magyar íróknak e nemzetközi organizációba való tömörítéséről, azzal a nyilvánvaló céllal, hogy kisebbségünknek ablak nyitassék a külföld felé. [...] A PEN Klubról írott cikket Nichifor Crainic, a későbbi román szélsőséges nemzetiesséideológia megteremtője, lefordította lapjában, a *Cuvântulban* és egy külön cikkben válaszolt olyképpen, hogy az erdélyi magyar szellemiségnek is joga van magára öltetni a PEN Klub jelvényét, de nem mint önálló tagozat, mert ez nem fér össze a román állameszmével. [...] Egy későbbi értekezleten, amelyet Bánffy Miklós kolozsvári lakásán tartottunk, meg is alakult a PEN Klub, Bánffy Miklós lett az elnök, Berde Mária az alelnök, a két titkár: Kádár Imre és Dsida Jenő.” (*Súly alatt a pálma*, 154–155.) A magyar alosztály 1932. május 15-én jött létre, alelnök lett még Dózsa Endre és Makkai Sándor is, főtitkárnak Kádár Imrét, titkárnak Dsida Jenőt választották, s a nyolc igazgatósági tag közé bekerült Ligeti.

A Kolozsváron játszó, kortárs erdélyi magyarságot bemutató harmadik Ligeti-regény 1931-ben jelenik meg, szintén az Erdélyi Szépművéses Céh kiadásában, annak 56. kiadványaként: *A két Böszörményi* (I–II. kötet, Cluj-Kolozsvár, 173+177 lap). Dedicációja: „Fiamnak, ha majd húszeves lesz”. A könyvet Kolozsvári Sándor fametszetei díszítik.

A cselekmény alapötletét egy újsághír szolgáltatta: „A Majna melletti Frankfurtban január hónapban egyik szállodában szobát bérelt egy orvos és egy fiatal leány, akin az anyaság jelei mutatkoztak. Az orvos tiltott műtétet hajtott végre, amelybe a leány belehalt. Az orvos nyomtalanul eltűnt, a leányt pedig, akiről kiderült, hogy egy közismert táncosnő egyik frankfurti mulatóhelyen, eltemették. Tegnap egy ismeretlen felhívta a frankfurti rendőrfőnökséget, és közölte, hogy ő a leány gyilkosa. Előadta, hogy fia beleszeretett az utcai leányba, és amikor a viszonynak gyümölcse lett, elhatározta, hogy elveszi. Az apa tudni sem akart róla, és lebeszélni igyekezett fiát. Amikor ez hiábavaló volt, rávette a leányt, hogy műtétnek vessen magát alá, a műtétet pedig szándékosan halált okozón hajtotta végre, mert meg akarta szabadítani fiát a szerencsétlen házasságtól. Fia azonban búskomorságba esett. Az orvos belátta, hogy helytelenül cselekedett, és bejelenti, hogy öt perc múlva főbe lövi magát. A rendőrség a megjelölt lakásban megtalálta az orvos holttestét.” (*Keleti Újság* 1928. febr. 11.).

Ligeti a történetet áthelyezte Erdélybe, Kolozsvárra, s feltöltötte a kisebbségi és a nemzedéki problematikával. Erről így vall:

„Úgy véltük, hogy miután a kisebbségi sors ugyanúgy nehezedik az új nemzedékre, mint ahogyan reánk, a magatartás a világgal szemben sem lehet más. Így vélekedtek az apák is. Ebben a hitben éltem én is, aki most a *Fel a bakra* után a *Két Böszörményiben* az apák és fiúk nemzedéki szembekerülését igyekeztem megírni, de úgy, azzal a végkövetkeztetéssel, hogy az életkorból fakadó ellentétes látás ellenére is az ifjú Böszörményieknek ugyanazt az utat kell megtenniük, ha mindjárt a spirális más körében is, mint az öregeknek. Az olvasók egy része alighanem más megoldást várt, mint amit a nemzedéki probléma végkifejlesztésében nyújtottam, de akármennyire is nézelődtem, hogy mások talán okosabbak nálam, az ifjúsági sorskérdésnek megrázó exponálásán kívül maguk a fiatalok sem tudtak más kivezető utat találni, mint ami a kisebbségi életnek alkatából és az akkori európai helyzetből kiteljesedett. Az ifjú értelmiségi nemzedék regényét megírta Kacsó Sándor is *Vakvágányon* címmel.” (*Súly alatt a pálma*, 202.)

A regény középpontjában a konzervatív, politizáló orvosapa, az öreg Böszörményi áll, valamint a vele ellentétes nézeteket valló fia, Gábor. Az apa a Magyar Párt híve, fia a szocialistákkal rokonszenvezik, ifjúnakgyűlésekre jár. Gábor teherbe ejti szerelmét, a munkáslány Magdát. Az apa abortusz végzése során megöli fia kedvesét és leendő unokáját. Majd lelkiismeret-furdalás és politikai csalódás hatása alatt öngyilkosságot követ el. A fiú eleinte gyűlöli apjának még az emlékét is, de rendre hozzá hasonlóvá válik, s egy választáskor a Magyar Pártra üti pecsétjét.

Ligeti kora szinte minden problémáját bele akarja vinni a regénybe. Emiatt túl sok az elmélkedés benne. Borbély István szerint a regény két részre osztható. „Az egyik rész a cselekmény, a másik rész a meditáció.” (*Pásztortűz* 1931. nov. 22.) Az öreg Böszörményi jellemzése kitérő, a fiáé már kevésbé sikerült. Gaál Gábor viszont úgy látja, hogy túlzottan a magánügyekre, nem pedig egy osztály szétbomlására irányítja a figyelmet a szerző (*Korunk* 1931. 836–837.). Általában a kritika kevésbé sikerültnek véli e művet az előző kettőhöz viszonyítva. Csak Molter Károly fogalmaz fenntartás nélkül dicsérettel: „E magas értelemben jó regény nem is célkitűzésével, hanem azzal állja a kritikát, ami a regény feladata: embereket, életet és kort hamisítatlan fényben megörögzíteni. Karakterekből csillogtatni az eszméket és az író külön világát tolokodás nélkül, háttéri fényforrásként a mű mögé helyezni. Ez az eddigelé legjobb Ligeti-könyvben sikerült is, de talán még jobban marad meg az olvasó

emlékezetében az a magyarázhatatlan hangulatkép, melyet az író érett stílisművésze te dalol ki ebből a korrajzból.” (*Szellemi beháború*, 238–241.)

Az újságíró Ligeti 1932-ben újabb elismerést kapott: az 1920-ban megalapított Erdélyi és Bánsági Népkisebbségi Újságírók Szervezete a temesvári kongresszuson Sárkány Gábor elnök mellé Kádár Imrével együtt alelnöknek választotta. Nyolc évig töltötte be e tisztséget. Így emlékezik erre: „Ha átléphetem azt a határt, amelyre az illő szerénység kötelez, úgy legyen szabad megjegyznem, hogy egész kisebbségi pályafutásom alatt ezt a megbízatást tartottam a magam számára a legfontosabbnak. Valamilyen részem volt az irodalmi életünk megteremtésében is, nemcsak helikoni vonatkozásban, de az irodalmi társaságok körül is – így szép emlékeim közé tartozik, hogy az Erdélyi Irodalmi Társaság megbízásából emlékbeszédeket tarthattam Petőfi Sándorról a félegyházi síkon, Kazinczyról Érsemljénben, Petne Ferencről Szilágysomlyón, tevékenykedtem a politikában is, évekig tagja voltam a kolozsvári Magyar Párt intézőbizottságának – de ahol elgondolásaimat akadályok nélkül kifejtettem és megvalósíthattam, ez az újságírószervezet volt.” (*Súly alatt a palma*, 256.) Eredménynek tekintti, hogy a szervezetbe bevonták a magyar, zsidó, szász, de még a regáti ukrán és bolgár újságírókat is, a Nemzetközi Újságíró Egyesület önálló tagként felvette őket, állandó irodát tartottak fenn, segélyeket osztottak, üdülőotthont létesítettek Tusnádon, s évente más-más városban találkozókat szerveztek. Meg kell említenünk, hogy egyes utalások szerint Ligeti a szabadkőműves mozgalom tagja volt. A *Korunk* 1930-as évfolyamában ismertette Eugén Lenhoff könyvét a szabadkőműveség történetéről.

1932-ben ér írói teljesítőképeségének csúcspontjára Ligeti. Látszólag hirtelen elfordul a hazai témától, s a korabeli divatnak engedve életrajzi regényt ír: *Az idegen csillag. Ira Aldridge regényes élete* (Kolozsvár, 212 lap). Ezt is az Erdélyi Szépművészi Céh jelenteti meg.

Aldridge (1807–1867) egy szenegáli törzsfőnök unokája volt, apja már lelkész Amerikában, ő is szolgaként kezdi kora híres Shakespeare-színésze, Kean mellett. Ellesi mesterétől a művészet titkait. Egy időn túl együtt lépnek fel, majd a legsikeresebb Shakespeare-színészé érik. Amerika után fellép Londonban, Párizsban, Berlinben, Bécsben, Budapesten, Moszkvában. Uralkodók fogadják, bárói rangot kap, anyagi jólétbe kerül, csak épp az angolok nem tekintik magukénak, pedig ő mindig is angolnak val-

lotta magát. A lodzi gettóban hal meg boldogtalanul. „A világ legnagyobb Shakespeare-színésze volt, de az Encyclopaedia Britannica egy szóval sem emlékezik meg róla...” – zárja regényét Ligeti. A regény nemcsak kalandos, romantikus történet, hanem a főszereplő lélekrajza is. Végig érdekesfeszítő, szívvel írt szöveg. Az író azonosul hőisével. Szinte minden kritikus elismeri, hogy ez Ligeti legjobb regénye. Valósággal meglepő, hogyan tudott annyi adatot összeszedni erről a művészről és a helyszínekről. Az igényes kritikus, Kós Károly nem véletlenül vette fel a Céh sorozatába ezt a regényt. Utóbb bírálatában megmagyarázza, hogy a műben „ott van Ligeti Ernő, az erdélyi író-művész, aki jobban tudja, jobban érzi és pontosabban állapíthatja meg, mint talán bárki más a világon Ira Aldridge-nak a megvetett, lelicsinyelt, mindig és mindenki számára »idegen« zseninek kegyetlen lelki tragikumát. [...] Úgy érezzük, hogy ez az idegen tárgyú könyv sok kifejezetten magyar tárgyú könyvnél magyarabb, és sok erdélyi magyar kisebbségi regénynél erdélyibb és kisebbségibb regény. De mindenképp: szigorúan művészet.” (*Erdélyi Helikon* 1933. 133–134.)

Egy érdekes kísérletben vesz részt Ligeti 1933-ban: *A földalatti hármak* címmel „7 erdélyi író kollektív regénye” jelenik meg Tamási Áron előszavával (a Gyilkos kiadása, Cluj-Kolozsvár, 191 lap). A könyvet Győri Illés István szerkeszti és látja el bevezetővel. Mindegyik szerzője egy-egy fejezetet ír, egymástól veszik át a cselekmény szálát, mely 1916-ban, a világháború idején indul, s 1930 táján végződik. Az egyik fejezet Ligeti munkája.

Az 1930-as évek közepére Ligeti a szerkesztés minden csínját elsajátítja, vérbeli újságíró. Mégis egyre jobban kiszorul a szerkesztőségekből. Elérkezettnek látja az időt, hogy saját lapot indítson, amelyben érvényesítse polgári liberális szemléletét, szervezőképességét. 1934. december 31-én jelenik meg a *Független Ujság* (sic!) című „Politikai, társadalmi, gazdaság-kritikai hetilap” első száma. Egyedüli szerkesztője Ligeti, saját Szentegyház utcai lakása a szerkesztőség is. Egy-egy szám tíz oldal terjedelmű. Az első számban kissé eldugva, a 8. oldalon mutat rá célkitűzéseire a *Mit akar a Független Ujság* cím alatt: „Hangot akar adni azok véleményének és gondolkodásának, akik aggodalommal keresik az Erdélyben lakó kisebbségek anyagi és szellemi életének kibontakozását. Valamennyien egyetértünk abban, hogy meg kell óvnunk mindvégig az erdélyi magyar élet erkölcsi tisztaságát, hogy dolgoznunk kell azért, hogy politikánk ne me-

revedjék meg üres és az élethez nem alkalmazkodó formalizmusokban, hogy összeműködést hozjunk létre az Erdélyben élő kisebbségek között egyrészt, másrészt pedig a román többséggel együtt találjuk meg az őszinte és az ország javát előmozdítani akaró együttélés zavartalanságát, hogy beillesztjük az erdélyi kisebbségi gondolkozást az európai gondolkodás egyenesébe, amely Erdélynek mindig legnemesebb hagyománya volt. Hogy mint kisebbségek természetes közvetítői legyünk a szomszédos államoknak és elősegítsük a Duna völgyében lakó népek geopolitikailag meghatározott együvé tartozását, hogy fiatalságunkat minél felkészültebben odaengedjük sorompóinkhoz, hogy láthatóvá tegyük problémáinkat a szociális, gazdasági, szellemi élet más területén is, és a problémákat a legelső vonalba állítsuk. Irányzatunk magától értetődően haladó polgári, de a kisebbségi élet önvédelmi természetéből kifolyólag nem nemzetközi, osztályokon felül álló és nem osztályképviselőhöz tapadó.” Seregszemlét is tart *Kik írják a Független Ujságot?* címmel: „Krenner Miklós, Tavaszy Sándor, Hegedűs Nándor, Koós Károly, Tamási Áron, Császár Károly, Szántó György, Karácsony Benő, Tabéry Géza, Molter Károly, Szentiványi Sándor, Jározy Andor, Lakatos Imre, Kacsó Sándor, Szemlér Ferenc állandó dolgozótársaink. De fórumot akarunk adni minden erdélyi magyar közírónak és írónak, akinek mondanivalója van felvetett problémáinkkal kapcsolatban.” Utóbb magyarországi írók is bekerülnek a munkatársi körbe.

A 2. szám már a II. évfolyamot nyitja meg. Eleinte tartja az évfolyamonkénti 52 számot. Az V. (1938) évfolyam 16. számától rátér a kétheti megjelenésre, s miután több mint egy évig mellőzi az alcímet, a 18. számától *A szellemi élet keresztmetszete* megjelölést nyomtatja a fejléc alá. Ez az évfolyam 22, a VI. évfolyam 23 számot tartalmaz. Az utolsó, VII. évfolyam (1940) az augusztus 16-i 14 oldalas 17. számmal szakad meg (ez csak a kolozsvári Akadémiai Könyvtár P.V. 755. jelzetű sorozatában található meg).

Az igen gazdag politikai, társadalmi, művelődéstörténeti, film- és színházkritikai, művészeti, recenzíós anyagból ténylegesen kibontakozik a kor szellemi világának keresztmetszete. Mi itt kiemeljük Ligeti emlékezősorozatát, mely *A kisebbségi élet bölcsője* címmel jelent meg 14 folytatásban (1935. jún. 16–23.–nov. 2–9.), s a *Pásztortűzben* azelőtt közzétett *Elsüllyedt világ* című 15 részes memoárja (1934. márc. 31.–1935. júl. 15.) folytatásának szánta. Ebből nőtt ki utóbb a *Súly alatt a pálma*. A *Független Ujság* érdemként szokták emlegetni szere-

pét az 1937 októberi Vásárhelyi Találkozó előkészítésében, bár maga Ligeti nem vett részt a találkozón.

A *Független Ujság* teljes embert követelő szerkesztése mellett sikerült még egy regényt is megírnia: *Az ő kis katonája* (Oradea, 1940, 200 lap) a Sonnenfeld Nyomda Új Erdélyi Könyvek sorozatában jelent meg. Ebben első világháborús prágai élményeihez tér vissza. „Nyilván nem szokványos jelenség, de nem is véletlen, hogy valaki évtizedekkel a pályakezdete után ismét első regénye témájához nyúl; a *Belvedere* a benső lélekrajz regénye, *Az ő kis katonája* viszont a részletező környezetrajz. Egyébként vaskos realizmusával együtt is nyílt nosztalgia ez a regény a »megnyugtatóan időszerűtlen témák«, azaz a Monarchia, pontosabban az első világháború előtti békeévek után” – írja Filep Tamás Gusztáv erről a Kolozsvárt megszerzethetetlen műről (*Szín* 2008. 68–83.).

Az 1940-es bécsi döntést, az Észak-Erdélyre köszöntő „magyar világot” osztatlan lelkesedéssel fogadja, köszönti. Így indítja a hatalomváltás utáni első kötetét: „Eszendő múltával is felriadok: nem álom-e, hogy magyar világ vesz körül és szülővárosom megint, visszavonhatatlanul és minden atomjában magyar város? A szem még mindig nem tud betelni a magyar élet megtapintható valóságaival; a fül újra és újra megtelik a végre szabadon szárnyaló magyar szó zengzetével. Csodálatos állapot!” E könyv címe: *Súly alatt a pálma. Egy nemzedék szellemi élete 22 esztendő kisebbségi sorsban* (Kolozsvár, [1941] 215 lap).

A könyv műfaját már az első ismertetéskéntől kezdve sokan próbálták meghatározni, Vallasek Júlia egyenesen regényként nevezi meg. Legjobb, ha a szerző nyilatkozatát idézzük: „Az emlékiratnak egy neme, de amelyben a szerző lehetőleg csak akkor beszél magáról, amikor indokolt. E munka inkább felmérni igyekszik a változás mélységét egy olyan néptöredék világában, amely állam nélkül rekedt és amely a szellem, a kisebbségi génusz erejével a maga levegőtleniségében és magányosságában is egynek érezte és eggyé nevelte magát, eltipphetetlen sorsközösségét a legelemből létfeltételek ellenére is megőrizte és újra megteremtette.” A 22 évet a szerző öt fejezetre osztotta: Tragikus előjáték 1918–1919; A hőskor 1919–1925; A virágzás kora 1926–1930; A helyzetállás kora, 1931–1937; A hanyatlás kora 1938–1940. A korszakolással lehet vitatkozni, de kétségtelen, hogy Ligeti a korszak irodalmi művelődési és sajtóvilágának mindmáig leggyakrabban idézett forrását teremtette meg. Forrásértékére már a megjelenéskor Bene-

dek Marcell figyelmeztetett: „Nélkülözhetetlen forrásmunka ez a könyv mindenki számára, aki a huszonnégy esztendő megsejtelés alatt szenvedő erdélyi magyarság lelki-világát, első kábulatból való felocsúdását, szellemi életének küzdelmes kialakulását ismerni akarja. Sok mindent elmond, amit annak idején nem lehetett kinyomtatni; és sok olyat is, amit tudhatott volna az anyaország közönsége, ha érdeklődése realisabb természetű, és nem elégszik meg könnyű és sokszor káros hatású frázisokkal. A könyv meglepően objektív. Gondoljuk meg: jórészt olyan dolgokról van szó, amelyekben a szerző személyesen részt vett; olyan emberekről, akikkel nap-nap után érintkezett, együtt harcolt, vagy elvi és világnézeti polémiákat folytatott.” (*Magyar Csillag* 1942. 183–185.) A kötetben elismerő sorokat olvashatunk a színház küzdelmeiről, kiváló, frappáns portrékat kapunk a vezető írókról, politikusokról. Némi iróniával mutatja be a magyarországi könyvkiadók viszonyulását az erdélyi irodalomhoz. A szellemi életnek néhány vonatkozását viszont alig-alig érintette. Így nem írt a tudományos törekvésekről, az egyházak és iskolák szerepéről, létküzdelmeiről, alig szólt a művészetekről. Mégis konklúziója elfogadható: „*az erdélyi magyar társadalmat a szellem tartotta meg, a szellem pedig az igazság és az igazságra támaszkodó erkölcsi tudat erejéből táplálkozott.*” (*Súly alatt a pálma*, 292.) A kötetet 1990-ig a romániai könyvtárak tiltott részlegén őrizték, úgyhogy nagyon is indokolt volt 2004-es újbóli kinyomtatása.

Utolsó nagyszabású regénye, a *Rózsaszüret* „A Balkán regénye” alcímmel szintén 1941-ben jelent meg (Kolozsvár, 296 lap) magánkiadásban. A regény még a harmincas években keletkezett, s lektorálásának, kiadásának halogatása távolította el Ligetit a Helikontól és a Szépművés Céh-től. A címlap verzőjára rá is nyomatta Ligeti: „E regény néhány évvel a jelenlegi háború kitörése előtt íródott. A szerző nem javított rajta. [...] Mégis: nehogy bárkiben is félreértések keletkezzenek, e regény cselekménye a húszas évek végén történik, és most 1941 karácsonya előtt vagyunk!”

A regény megírásának ötletét svájci tapasztalataiból és főleg 1930-as bulgáriai utazásából meríthette. Az utóbbiról egész oldalas beszámolót közölt a *Keleti Újságban* (1930. május 27.). A regény két főszereplője, az illatszerygáros Montefleury-dinasztiából származó, nyugat-európai lapokat tudósító Isabel és a macedón nemzetiségű bulgáriai rajztanár, Ivan Basdarov Genfben találkozik. Kiderül, hogy Isabel apja is macedón eredetű. Így előtérbe kerül a három országban is

élő macedónok helyzete. Isabel és Ivan összeházasodnak, de nagyon különböző neveltetésük, világfelfogásuk rövidesen elválasztja útjaikat. A regénynek sikerül érzékeltetnie a Balkán nemzetiségeinek konfliktusos helyzetét, a macedónok forradalmi látását, szabadságvágyát. Ihletett sorokat olvashatunk Bulgáriáról, s a genfi diplomatavilág bemutatása is élethű. A regény szinte sejteti a kitörő újabb világháborút. Kidolgozása azonban „túlságosan riportszerű” – mutat rá Marék Antal bírálata (*Láthatár* 1942. 5. sz. 112.). Úgyhogy művészi színvonala nem éri el az előző regényekét.

Egy régebben írt kisregényt, az *Erdélyi Helikon* 1929-es évfolyamában közzétett *Jákob az angyallal* címűt 1942-ben Nagyváradon a Relle Pál szerkesztette Örök betűk sorozatban jelentetett meg együtt Tersánszky Józsi Jenő egy kisregényével (144 lap). Vallasek Júlia *Az idegen csillaggal* veti össze. Mindkettő művészregény, ott a színház, itt a festészet a témakör. A sánta asztalossegéd apja műhelyében ismeri meg a város különös viselkedésű festőművészt. Ennek „Jákob az angyallal” című képe revelációként hat a segédre, elhatározza, hogy a festő tanítványául szegődik. A történetet elmesélő segéd is rendre ismert művésszé válik, de tudatában van közepes képességeinek. Fikciónban találkozik újra mesterével, s miközben bűvöletbe ejti az ottani reneszánsz világ, kénytelen felismerni, hogy mestere már csak képhamisítással foglalkozik. A tanítvány feljelenti a mestert. A kisregény érzékelteti, hogy mennyire törekény a művészsors, milyen könnyű tévútra sodródni.

1943 áprilisában Budapesten, a Singer és Wolfner kiadó Erdélyi íráskor sorozatában jelenik meg Ligeti utolsó műve, a *Noé galambja* című „regény” (400 lap). Filep Tamás Gusztáv megállapítja: „a műfaj szabályainak azonban egyetlen ponton sem felel meg (az esszéregény későbbi eredetű és bizonytalan kategóriája viszont talán alkalmazható rá)”. A könyv a 17. század nagy politikusanak, Bethlen Miklósnak az alakját idézi fel, az ő egyik művének címét is kölcsönzi. Bethlen volt az, aki politikai megoldást keresett Erdély jövőjére a Habsburg-Birodalom keretein belül. Ligeti úgy érezte, hogy az 1940-es években fel kell újítani a bethleni politika tanulságait, Erdély jövőjét ezek szellemében kell rendezni. A mű első sorban Bethlen Miklós önéletírására s néhány kortársa emlékiratára alapoz. A múlt példájával üzen a jelennek.

Ligeti családjával 1943 nyarán Budapestre költözik, s ott a *Magyar Nemzet* szerkesztőségében helyezkedik el. A lap novemberből hozza – gyakran szignóval jelölt – írá-

sait. Az 1944. március 17-i német megszállás után Ligetit Csepelre internálják, Mikó Imre képviselő és Mester Miklós államtitkár igyekszik őt a zsidótörvények hatálya alól mentesíteni. Miután kiszabadul, augusztusban gróf Bethlen György, az egykori Országos Magyar Párt elnöke közbenjárását kéri mentesítése érdekében. Ő tesz is ez irányban. Úgyhogy Ligetinek nyugalma lehet az október 16-i nyilas hatalomátvételig. Ekkoriban találkozik vele Jancsó Elemér a Krenner Miklós lakásán, s hívja haza Kolozsvárra. A hatalomátvétel után Ligetit és fiát letartóztatják és kényszermunkára viszik. Ferihegyen, Gyálpusztán, Rákoskeresztúron nyomorgatják őket, árkot ásatnak velük. Végül a feleség kijárja szabadon bocsátásukat. 1945. január 9-én vagy 10-én késő este fegyveres nyilasok törnek rájuk az anyós, Szántó Sománé Pozsonyi úti lakásán. Aranyt és pénzt keresnek. Ligetit, a feleségét és a fiát teherautóval beviszik az Andrassy út 60-ba, ahol tovább vallatják őket, majd ruhátlanul kezeiket hátul egymáshoz kötözve a közeli Jókai térre viszik, ahol – valamikor éjjel után – hat nyilas gépfegyversorozatokat ereszt beléjük. A fiú, Károly, bár négy lövést kap, túléli a mészárlást. Egy magyar katonai járőr talál rá, kórházba viszi, majd a nagynya lakásán felgyógyul. Németországba költözik, 1953-ban az Egyesült Államokba vándorol, ahol 1957-ben ékszergyártási céget alapít, mely ma is működik, rajta van a világhálón, tulajdonosa Charles Ligeti.

„Ligeti Ernő egész élete és irodalmi munkássága Kolozsvárhoz kötődik” – állapította meg 1945-ben Jancsó Elemér. Kőműves Lajos arra is rámutat: „Ligeti Ernő abszolút urbanus lélek. Írói érdeklődése ösztönösen a komplikáltabb életű városi emberek felé fordul és ez egészen természetes. Ligeti Ernő a város szülöttje. Gyermekkorának zsenge benyomásai és a férfikorra is kiható élmé-

nyeinek gyökerei a város sokréttű talajából sarjadtak” (1928). Mint szépíró néhány emlékezetes regényt alkotott. Nem volt elég ideje kicsiszolni munkáit. Egész életében főleg szerkesztőként tartották számon. E téren vitathatatlanok érdemei. S emlékiratai is nélkülözhetetlen források. Szerepét ő maga nagyon világosan ítélte meg: „Létezésemnek értelmét egyszerűen a kisebbségi rabságban találtam fel, és ezzel eleget is tettem rendeltetésemnek. A magam igen szerény képességeivel az elszakodottak hűségét szolgáltam, és a felszabadítás tényével feleslegessé váltam.” (*Súly alatt a pálma*, 6.)

Ligeti Ernő emlékét halála után eleinte Jancsó Elemér, majd Sóni Pál és Kántor Lajos idézte fel néhány alkalommal. Két államvizsga-dolgozatot is írtak róla, Balogh Edgár, illetve Sóni Pál irányításával. Az utóbbi szerzője, Török Vilma több szempontból is kiegészítette az addigi Ligeti-irodalmat. Sóni Pál 1969-ben az Irodalmi Könyvkiadó részére bevezető tanulmánnyal ellátva sajtó alá rendezte *A két barlang* és az *Idegen csillag* című regényeket – egyetlen kötetben. Ezek szövege 1976-ban románul is megjelent George Sbârcea fordításában a Kriterion Könyvkiadónak köszönhetően. Újabban Marosi Ildikó foglalkozott Ligetivel. Sajtó alá rendezte az *Elsüllyedt világ* című emlékiratát 2002-ben *Kis/Ligeti/könyv* címmel, majd a *Súly alatt a pálma* című kötetét. Mindkettőhöz mellékelte tartalmas, életrajzi adalékokat feldolgozó tanulmányát (idézeteinket ezekből a kiadásokból vettük). Újabban Filep Tamás Gusztáv elemezte Ligeti munkásságának egyes területeit, s járult hozzá életrajzi adatainak a pontosításához. Ligeti irodalomtörténeti helyét legutóbb Pomogáts Béla jelölte ki összegező munkájában: *Magyar irodalom Erdélyben (1918–1944)*. Csíkszereda, 2008. 234–236.

Gaal György

■ IRODALOM

- Jancsó Elemér: Emlékezés Ligeti Ernőre. Világosság II. évf. 1945.136. sz. jún. 10.
 Izsáky Margit: Liszt Ferenc tér. In: Uő: Ország a keresztfán. Bp. [1945] 30–36.
 Virágh Ibolya: Ligeti Ernő publicisztikája a Független Újságban. [Államvizsgai-dolgozat.] Tudományos irányítói Balogh Edgár egyetemi tanár. Kvár, 1966. 68 p.
 Molter Károly: Szellemi beháború. Tanulmányok, cikkek, kromik (1918–1944). Irodalmi Könyvkiadó, 1968. 41–43, (Belvedere), 215–219. (A két barlang), 238–241.) A két Böszörményi).
 Lőrinczi László: Ligeti Ernő két regénye. Utunk XXV. évf. 1970. 3. sz. jan. 16.
 Török Vilma: Ligeti Ernő. Diplomavizsgai dolgozat. Tudományos irányító Sóni Pál egyetemi tanár. Cluj-Kolozsvár, 1971. 135 p.
 Jancsó Elemér: Ligeti Ernő. In: Uő: Kortársaim. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1976. 244–246.
 Filep Tamás Gusztáv: Száz éve született Ligeti Ernő. Magyar Nemzet 1991. febr. 19.
 Filep Tamás Gusztáv: A kisebbségi progresszió. Ligeti Ernő publicisztikájáról. Bárka 2005. 3. sz. 85–92.
 Filep Tamás Gusztáv: Deklasszálódás, unalom, irónia. Ligeti Ernő társadalmi regényei. Forrás 2006. 3. sz. 92–106.
 Filep Tamás Gusztáv: Noé meglékelt bárkaja. Ligeti Ernő utolsó pályaszakaszáról. Szín 2008. aug. 68–83.

Gaal György: Ligeti Ernő indulása. In: Verseiben él... Mózes Huba köszöntése 70. születésnapján. Szerk. Gréczi-Zsoldos Enikő. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2011. 67–76.
Kántor Lajos: Kolozsvár hű fia (Ligeti Ernő, első közelítésben). Utunk XL. évf. 1985. 27. sz. júl. 5.
György Béla: Sub pondere crescit palma. Ligeti Ernő felfedezéséhez. Helikon 2005. márc. 25. 6. sz.
Kántor Lajos: Ligeti Ernő – és amit átélt (1925–1941–1945). Kortárs 2002. 2–3. 144–150.
Lászlóffy Csaba: Az elsüllyedni-kész lényeg. Helikon XIII. évf. 2002. 19. sz. okt. 10.
Marosi Ildikó: Kis\Ligeti\Könyv. A fedélzetközi utas elsüllyedt világa. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2002. 125.
Vallasek Júlia: Elváltozott világ. Az erdélyi magyar irodalom 1940–44 között. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2004.

